

UNELE CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA CERCETAREA ARHEOLOGICĂ IEȘEANĂ PÂNĂ LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL*

DE

MIRCEA PETRESCU-DÎMBOVIȚA

Cercetarea arheologică în centrul academic și universitar din Iași a cunoscut o dezvoltare ascendentă din prima jumătate a secolului al XIX-lea și până astăzi, desfășurându-se în prima jumătate a secolului al XIX-lea în cadrul Academiei Mihăilene și apoi, din a doua jumătate a acestui secol, în același Universității, Muzeului de Antichități, înglobat din 1954 în Muzeul de Istorie a Moldovei și îndeosebi al Institutului de Istorie Arheologică „A. D. Xenopol” și al Institutului de Arheologie, desprins în 1990 din aceasta, aparținând Filialei din Iași a Academiei Române, Academiei de Științe Sociale și Politice și Universității din Iași.

Ne-am propus ca în legătură cu această activitate, desfășurată mai bine de un secol și jumătate la Iași, să facem unele considerații pe etape, respectiv până la primul război mondial, în perioada interbelică și după cel de-al doilea război mondial.

În ceea ce privește prima etapă, se pot deosebi, după părerea noastră, două subetape, prima cu începere din 1837, când a apărut lucrarea lui G. Săulescu privitoare la cetatea *Caput Bovis* sau Ghertina de lângă Galați¹, până la 1894, când s-a creat prima conferință și apoi catedră de arheologie și antichități la Universitatea din Iași, ocupată de Teohari Antonescu, și a doua, de la această dată până la 1916, ilustrată prin activitatea desfășurată de Teohari Antonescu, N. Beldiceanu, Gr. Buțureanu, C. Dascălu, I. Andrieșescu și O. Tafrali, precum și de arheologii germani H. Schmidt și G. Bersu cu prilejul săpăturilor de la Cucuteni.

În prima etapă s-a impus doar numele lui Gh. Săulescu (1798–1864), a cărui activitate de cercetare științifică în domeniul arheologiei a fost evidențiată de prof. N. Gostar, cu prilejul unei comunicări susținute la sesiunea științifică dedicată centenarului Universității din Iași, în care l-a considerat pe Gh. Săulescu ca primul arheolog român² și apoi, în mod detaliat, în 1991, de către dr. S. Sanie și prof. dr. V. Cristian, cu ocazia editării lucrării lui Gh. Săulescu din 1837, relativ la cetatea *Caput Bovis* sau Ghertina de la Barboși³.

Din această din urmă lucrare, din 1991, rezultă că până la Gh. Săulescu au existat doar preocupări sporadice în domeniul arheologiei, reflectate în colecțiile pârălabului de Galați Todiriță Balș și ale lui Costache Ventura, proprietarul moșiei Filești, precum și în colecția de antichități a Muzeului de Istorie Naturală din Iași⁴.

Tot în aceeași lucrare sunt date privitoare la studiile, funcțiile și activitatea științifică a lui Gh. Săulescu.

Astfel, în ceea ce privește studiile, sunt menționate acelea de filozofie și literatură greacă de la Academia din Chios și de filozofie, latină și limbi moderne de la Cernăuți⁵.

* Comunicare susținută la 9 octombrie 1997, la Simpozionul „Orașul Iași în viața spirituală a românilor” din cadrul celei de-a XIII-a ediție a „Zilelor academice ieșene”.

¹ Gh. Săulescu, *Descrierea istorico-gheografică a cetății Caput Bovis (Capul Boului seu Ghertina), a cărui ruine se află în apropierea Galațiului*, Iași, 1837.

² N. Gostar, *George Săulescu, primul arheolog*

român, comunicare susținută la Sesiunea științifică jubiliară din 1960 a Centenarului Universității „Al. I. Cuza”, Iași.

³ Gh. Săulescu, *Descrierea istorico-gheografică a cetății Caput Bovis (Capul Boului seu Ghertina), a cărui ruine se află în apropierea Galațiului*, ediție îngrijită de S. Sanie, V. Cristian, București, 1991.

⁴ *Ibidem*, p. 58, 84.

⁵ *Ibidem*, p.13.

Relativ la funcții, sunt amintite acelea de profesor și director de la Școala Începătoare de la Trei Ierarhi și de la Gimnaziul Vasilian din Iași, precum și de profesor de filozofie și istorie de la Academia Mihăileană, despre care a scris și prof. N. C. Enescu⁶.

Gh. Săulescu, pe lângă calitatea de profesor, în care a elaborat manuale școlare și universitare, a mai fost considerat poet, prozator, lingvist, istoric, editor și om politic⁷.

Din punct de vedere științific, interesează aici lucrarea sa privitoare la cetatea Caput Bovis sau Ghertina de la Barboși din 1837, considerată ca „o primă monografie sau o micromonografie din Moldova”, reprodusă în 1838 în „Foaia pentru minte, inimă și literatură”⁸.

Autorul, în această lucrare, însoțită de o hartă și mai multe stampe, după ce menționează interesul lui Miron Costin și Dimitrie Cantemir pentru cetatea de la Barboși, descrie monumentele descoperite cu prilejul distrugerii moderne, prin scoaterea de pietre folosite la unele edificii din Brăila și Galați, precum și la șoseaua Galaților⁹. De asemenea, pe Gh. Săulescu l-a preocupat și descifrarea inscripțiilor de pe țigle și a legendelor monedelor, dovedind o bună pregătire în cunoașterea limbilor clasice¹⁰, precum și în heraldică¹¹. Meritul său din punct de vedere arheologic constă în faptul menționat de autorii lucrării din 1991 că, deși nu sunt dovezi că ar fi practicat el însuși săpături, a avut totuși în vedere, pe lângă descrierea monumentelor, locul descoperirilor și datarea acestora, precum și punerea în siguranță și publicarea lor¹². Materialul arheologic descoperit, astfel studiat și desenat de autor, capătă valoare de document, fără de care, după Gh. Săulescu, „nu putem vorbi de istorie și să ne punem în rând cu națiile Europei”¹³. În felul acesta, din 1837, cum s-a subliniat de autorii lucrării din 1991, monumentul arheologic a fost pus alături de alte izvoare, hrisoave și hronici¹⁴.

În afară de aceste merite, s-au constatat în lucrarea din 1837 a lui Gh. Săulescu și unele greșeli de interpretare, evidențiate de S. Saine și V. Cristian (de ex. Ghertina (Caput Bovis) capitala Principatului Moldova și Municipium Iassiorum la Iași) și adausuri fără legătură cu tema tratată (de ex. Movila Răbâii și unele descoperiri de fosile donate Muzeului de istorie naturală din Iași)¹⁵, precum și unele exagerări (de ex. limba română formată la 177¹⁶ și coloniști romani aduși numai de la Roma)¹⁷.

Pe lângă această lucrare i se mai datoresc lui Gh. Săulescu manualul de istorie universală *Hronologia și istoria universală preluată pe scurt*, tomurile I–II, 1837 și *Arhiva Albinei pentru arheologia română și industrie*¹⁸. De asemenea, a editat și lucrarea lui D. Cantemir *Hronicul româno-moldo-valahilor*, Iași, tomurile I, 1835 și II, 1836¹⁹.

După încetarea din viață a lui Gh. Săulescu la 1864 și până la 1894, timp de 30 de ani, nu au mai existat preocupări în domeniul arheologiei la Iași, spre deosebire de București, unde în acest interval de timp a desfășurat o activitate deosebit de meritorie în domeniul arheologic Al. Odobescu, literat, arheolog și istoric, cu o vastă cultură, devenit în 1874 primul profesor de arheologie și antichități la Universitatea din București. De asemenea Gr. Tocilescu, specialist în domeniul antichităților greco-romane și epigrafie, a elaborat în 1880 prima lucrare de sinteză a Daciei preromane.

Crearea unei conferințe în 1894 și apoi în 1895 a unei catedre de arheologie și antichități la Universitatea din Iași a oferit noi posibilități pentru dezvoltarea cercetărilor arheologice la această Universitate.

Prin numirea lui Teohari Antonescu în 1894 conferențiar și apoi în 1895 profesor la catedra de arheologie și antichități s-a început pentru prima dată la Universitatea din Iași cercetarea monumentelor arheologice din țara noastră²⁰.

Tânărul și harnicul profesor T. Antonescu a fost elevul lui Al. Odobescu și Gr. Tocilescu la București și apoi al lui A. Furtwängler la München și A. Collignon la Paris. Era cunoscut încă din 1899

⁶ *Ibidem*, p. 12

⁷ *Ibidem*, p. 79.

⁸ *Ibidem*, p. 83.

⁹ *Ibidem*, p. 67.

¹⁰ *Ibidem*, p. 84.

¹¹ *Ibidem*, p. 48.

¹² *Ibidem*, p. 58, 84.

¹³ *Ibidem*, p. 60.

¹⁴ *Ibidem*, p. 83.

¹⁵ *Ibidem*, p. 40 și urm.

¹⁶ *Ibidem*, p. 43.

¹⁷ *Ibidem*, p. 46.

¹⁸ *Ibidem*, p. 14.

¹⁹ *Ibidem*, p. 16.

²⁰ J. Benditer, D. Berlescu, C. Cihodaru, M. Petrescu-Dîmbovița, V. Popovici, *Dezvoltarea științelor istorice, în Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași, 1860–1960*, vol. II, București, 1960, p. 204.

prin lucrarea sa de licență „Cultul Cabirilor în Dacia”, cu mistere, privitor la divinități ale fertilității de origine presupusă feniciană sau frigiană, adorate în cetățile grecești din Asia Mică, insulele Mării Egee, precum și în Beoția, unde acest cult a fost corelat cu acela al Demetrei²¹.

T. Antonescu, în scurt răstimp cât a funcționat la această Universitate, până la stingerea sa prematură din viață în 1910, la numai 43 ani, a scris, printre altele, trei studii monografice relativ la Monumentul de la Adamclisi²², Cetatea Sarmizegetusa²³ și Columna lui Traian²⁴.

În ceea ce privește monumentul de la Adamclisi, publicația anterioară a acestui monument, de la Viena din 1905, a lui Gr. Tocilescu, în colaborare cu O. Benndorf și G. Niemann²⁵, a fost considerată ca *ediție princeps*, remarcabilă prin cunoașterea profundă și claritate.

Cum se știe, epoca de construire a monumentului a provocat, în continuare, discuții și controverse. Astfel, în timp ce unii (Fr. Studniczka, R. Paribeni și T. Antonescu) au admis cronologia traiană²⁶, alții au oscilat între epoca lui August (A. Furtwängler) și a lui Constantin cel Mare sau chiar Valens (N. Iorga)²⁷, ori au considerat două faze în construcția lui, una în vremea lui Traian și a doua, de refacere, în epoca lui Constantin cel Mare (C. Cichorius, S. Ferri, R. Vulpe)²⁸. Analiza macroscopică și microscopică a materialelor folosite, ca și interpretarea etnografică a scenelor monumentului i-au permis lui Fl. B. Florescu, în lucrarea sa monografică în două ediții (1959 și 1962) și cu o versiune în limba germană (1965), să susțină unitatea și simultaneitatea monumentului, pentru a fi atribuit epocii lui Traian, în concordanță cu inscripția, eliminându-se ipoteza a două perioade distincte, la distanță de două secole²⁹.

În monografia lui Fl. B. Florescu, bazată pe cercetări efectuate de autor timp de 15 ani, cu rezultate apreciate, dar și cu unele inadvertențe istorice și filologice³⁰, se fac aprecieri și la lucrarea din 1905 a lui T. Antonescu privitoare la Monumentul de la Adamclisi, considerată un fel de rezumat a ceea ce s-a scris anterior, în care s-a încercat o paralelă între scenele de pe Monument și acelea de pe Columna traiană, propunându-se o altă grupare a metopelor, deosebită de aceea a lui Gr. Tocilescu³¹. În această privință, Gr. Tocilescu a respins obiecțiile lui T. Antonescu privitoare la metoda de lucru și la argumentele invocate de către acesta³². Totodată, încercarea de a stabili ordinea metopelor, reluată după Gr. Tocilescu, de către T. Antonescu, care a stabilit șapte grupe de metope, a fost apreciată de E. Petersen și considerată justificată de Fl. B. Florescu, care, pentru lămurirea acestei probleme, considera necesară marcarea fiecărui bloc³³.

În afară de acestea, s-au mai exprimat unele obiecții lucrării lui T. Antonescu privitoare la localizarea luptelor date de Traian (E. Petersen)³⁴, apropierea dintre unele scene de pe Monument și cele de pe Columnă³⁵, apartenența etnică a persoanelor din metopa IX³⁶ ș.a. De asemenea, în timp ce, după Gr. Tocilescu, se pot deosebi trei categorii de momente ale războaielor reprezentate pe monumentul de la Adamclisi, respectiv primul război dacic, Traian victorios și al doilea război dacic, după T. Antonescu, pe baza analizei reliefulurilor de pe Monument, în comparație cu cele de pe Columna traiană, pot fi date diferite explicații în legătură cu prezentarea pretorienilor, luptele din sud-est, prinderea bastarnilor, defilarea prizonierilor, marșul luptă și alocuția³⁷. În afară de acestea, în legătură cu opinia lui T. Antonescu, potrivit căreia metopele Trofeului reproduc episodul Columnei din a doua campanie, s-a accentuat de Fl. B. Florescu, că este vorba numai de episoade care reflectă aspecte reale ale luptei, ilustrate fragmentar, și nu de desfășurarea războaielor, amănuntele de ordin etnologic, asemănătoare cu cele de pe Columnă, atestând nota realistă de la baza proiectului scenelor din metope³⁸.

²¹ *Ibidem*; A. Ștefan, *Cabirii*, în: *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, coordonator Constantin Preda, București, 1994, p. 233.

²² T. Antonescu, *Le trophée d'Adamclisi*, Jassi, 1905.

²³ Idem, *Cetatea Sarmizegetusa reconstruită*, Iași, 1906.

²⁴ Idem, *Columna traiană. Studiată din punct de vedere arheologic, geografic și artistic*, vol. I, Iași, 1910.

²⁵ Gr. Tocilescu, *Das Monument von Adamclisi. Tropaeum Traiani* (în colaborare cu O. Benndorf și C. Niemann), Wien, 1895.

²⁶ G. Bordenanche, *F. B. Florescu, Monumentul de la Adamclisi. Tropaeum Traiani*, recenzie, în *Dacia*, NS, IV, 1960, p. 596.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, p. 596 și urm.

³⁰ *Ibidem*, p. 597.

³¹ F. B. Florescu, *Monumentul de la Adamclisi. Tropaeum Traiani*, ed. a II-a, București, 1961, p. 36.

³² *Ibidem*, p. 36 și urm.

³³ *Ibidem*, p. 403.

³⁴ *Ibidem*, p. 36.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, p. 419.

³⁷ *Ibidem*, p. 478.

³⁸ *Ibidem*.

Cea de-a doua lucrare monografică a lui T. Antonescu, *Columna lui Traian, studiată din punct de vedere arheologic, geografic și artistic*, volumul I, Iași, 1910, este însoțită de un substanțial cuvânt înainte de A. D. Xenopol, ținând locul de prefață, în care sunt evidențiate strădaniile autorului de cca opt ani pentru localizarea pe teren a scenelor din basoreliefurile Columnei, eforturile făcute provocându-i îmbolnăvirea și moartea sa timpurie³⁹. În ceea ce privește regretul lui A. D. Xenopol, că T. Antonescu nu a lăsat un memoriu asupra călătoriilor și cercetărilor sale la fața locului, menționăm că recent au fost făcute cunoscute de către prof. univ. dr. Camil Mureșan din Cluj-Napoca, membru corespondent al Academiei Române, unele date documentare din arhiva personală a lui T. Antonescu, aflate în posesia prof. univ. dr. Th. Naum, din aceeași localitate, și a soției sale, Adina Naum, fiică a lui T. Antonescu. Este vorba de un carnet de 130 file, format 16 × 10 cm, precum și de mai multe scrisori către soția sa⁴⁰:

Carnetul conținea descrierea metopelor de pe Monumentul de la Adamclisi, aduse de Gr. Tocilescu la București, observații de teren și descrieri de vestigii arheologice, efectuate cu prilejul unei periegeze în Transilvania, însoțite de planuri de ruine, desene de peisaje, schițe geografice și informații de la preoți, învățători și unii țărani privitoare la urmele arheologice din zona cercetată și chiar dincolo de ea⁴¹. Datele arheologice comunicate de T. Antonescu, privite cu unele rezerve de prof. C. Mureșan, nu este exclus, după opinia sa, ca ele să fie mai bine lămurite prin reluarea cercetărilor în zonele respective⁴².

La rândul lor, scrisorile către soția sa conțin informații relativ la demersurile efectuate de T. Antonescu în vederea publicării celor două lucrări principale ale sale referitoare la Monumentul de la Adamclisi și Columna lui Traian, raporturile sale variabile cu Gr. Tocilescu, reconstituirea Monumentului de la Adamclisi, dificultățile întâmpinate cu prilejul expunerii machetei Sarmizegetusei romane la Marea Expoziție din 1906 de la București, demersurile pe lângă Titu Maiorescu, D. Onciul, I. Bianu și Spiru Haret pentru publicarea vol. I din *Columna lui Traian*, care a apărut însă postum la Iași în 1910⁴³ ș. a.

În acest context, din cuvântul înainte al lui A. D. Xenopol la volumul *Columna lui Traian*, rezultă că T. Antonescu a cercetat pe teren, la nord de Dunăre, pe teritoriul României, locurile unor așezări dacice și romane, interesându-l planurile lor, modul de construcție, pozițiile lor geografice și strategice, pe care predecesorii săi (W. Fröhner, C. Cichorius, A. V. Domaszewski, E. Petersen, C. Torma ș. a.) numai le-au presupus, neavând prilejul să cerceteze amănunțit ruinele păstrate⁴⁴. De asemenea, A. D. Xenopol a scos în evidență principalele merite ale acestei lucrări, privind războaiele dacilor cu romanii, încercările de identificare a scenelor de pe Columnă cu acelea de pe Monumentul de la Adamclisi și principiile estetice care au stat la baza reprezentărilor, precum și problema mai dificilă a orientării scenelor, respectiv dispoziția lor față de cele patru puncte cardinale⁴⁵.

La rândul lui, T. Antonescu, în introducerea la lucrarea sa, consideră că, înainte de a fi o operă de artă, Columna traiană este un monument istoric, necesitând patru acțiuni ale comentatorilor, respectiv descrierea scenelor, analiza și explicația lor, stabilirea legăturilor dintre ele și localizarea lor⁴⁶. În continuare, autorul se ocupă de elementele convenționale folosite de artist pentru acțiunile militare, munții, râurile, lagărele de piatră și valurile⁴⁷. De asemenea, autorul se ocupă de problema orientării și a localizării scenelor, nefiind de acord cu concepția lui C. Cichorius, admisă de E. Petersen și A. V. Domaszewski, după care artistul nu a reprezentat o porțiune de teren, ci o serie de localități, întrucât, când sunt suficiente elemente topografice de localizare, artistul, după opinia sa, a avut în vedere anumite localități⁴⁸. Mai departe, ocupându-se de cetățile dacice, pe lângă încercarea de identificare cu cele de pe Columnă, îl preocupă acelea din Munții Hațegului, construite, după opinia sa, de Decabal⁴⁹, ceea ce nu corespunde realității decât în parte. În legătură cu prima campanie militară a Imperiului, autorul a analizat trei

³⁹ A. D. Xenopol, *În loc de prefață*, la volumul lui T. Antonescu, *Columna traiană. Studiată din punct de vedere arheologic, geografic și artistic*, Iași, 1910, p.

⁴⁰ C. Mureșan, *Date din arhiva personală a arheologului Teohari Antonescu*, în *Academia Română. Memoriile Secției de Științe istorice și arheologice*, seria IV, Tomul XXI, 1996, p. 49 și urm.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, p. 50.

⁴³ *Ibidem*, p. 51 și urm.

⁴⁴ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. I.

⁴⁵ *Ibidem*, p. II și urm.

⁴⁶ T. Antonescu, *Columna traiană. Studiată din punct de vedere arheologic, geografic și artistic*, vol. I, Iași, p. 2.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 13 și urm.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 21 și urm.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 51.

momente importante, respectiv pregătirea și înaintarea romană spre Tapae, lupta de la Tapae și urmările acestei lupte⁵⁰. În continuare, s-a ocupat de campania militară a împăratului, după aceea de luptele din Valea Streiului dintre romani și daci și de supunerea dacilor⁵¹.

După cum se știe, reliefulurile Columnei lui Traian, în afară de W. Fröhner, J. Pollen, S. Reinach, E. Petersen, C. Cichorius, K. Lehman-Hartleben din străinătate, iar din România de Victoria Vaschide, T. Antonescu, C. Daicoviciu și H. Daicoviciu ș.a., l-au preocupat în mod special și pe prof. R. Vulpe într-o lucrare din 1988, în care a încercat să le lămurească, considerând că ilustrează textul pierdut al Comentariilor lui Traian, printr-o nouă interpretare, în special privitoare la primul război dacic⁵². Cu acest prilej, autorul a făcut unele observații pe marginea câtorva afirmații din lucrarea lui T. Antonescu relativ la Columna traiană. Acestea privesc îndeosebi unele localizări ale lui T. Antonescu, respectiv Bersobia la Bocșa Română, pe Bârzava; Aizis la gura Motrului; Caput Bubali pe culmile la est de Brebu și Tibiscum pe Timiș⁵³. Alte observații se referă la rezerva lui T. Antonescu, ca și a lui E. Petersen și R. Paribeni privitoare la informațiile lui Cassius Dio relativ la locul unde se aflau steagul și prăzile luate de Decebal după înfrângerea lui Cornelius Fuscus, rezervă bazată, după R. Vulpe, pe faptul că pasajul respectiv din Cassius Dio s-ar fi referit la anul 102, și nu la anul 101⁵⁴. De asemenea, scena soliei comaiților daci nu ar fi fost la Mehadia după T. Antonescu sau în Valea Bistriței după E. Petersen, ea trebuind să fie localizată mai curând, după R. Vulpe, în Munții Orăștiei⁵⁵. În continuare, în ceea ce privește cea de-a doua campanie, de la Dunărea de Jos, R. Vulpe, deși consideră că T. Antonescu a fost primul cercetător român care a explicat just Monumentul de la Adamclisi, raportându-l la campania moesică din 102 și la scenele XL–XLI de pe Columna traiană, totuși consideră că T. Antonescu a greșit, concentrând toată campania moesică a lui Traian la Adamclisi⁵⁶.

În fine, în legătură cu distribuirea recompenselor din scena XLIV, după R. Vulpe, interpretarea lui T. Antonescu – potrivit căreia ar fi aici vorba de solemnitățile încetățenirii unor peregrini auxiliari cu prilejul eliberării lor și că sacul soldatului din stânga sus ar fi fost plin cu banii dăruiți de împărat proaspeților veterani – nu lămurește de ce această manifestare figurează printre principalele urmări ale victoriei din Moesia, alături de alocațiunea împăratului și de aglomerația de prizonieri⁵⁷.

La aceste două lucrări importante se adaugă și o alta de mai mică întindere relativ la cetatea Sarmizegetusa reconstituită⁵⁸, ale cărei concluzii au fost infirmate și completate prin cercetările ulterioare. De altfel, reconstituirea respectivă, propusă de D. Onciul și realizată cu mijloacele materiale puse la dispoziție de dr. C. Istrati, pentru Expoziția națională română din 1906 de la București, al cărei comisar general era, s-a materializat într-o machetă de 3,50 × 3,75 m⁵⁹, care reprezenta în fond nu principala cetate dacă din munții Orăștiei de pe dealul Grădiștii, ci orașul roman *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, fondat de Traian după cucerirea Daciei și localizat pe teritoriul comunei Sarmizegetusa. Aceasta rezultă clar din descrierea construcțiilor acestui oraș de către T. Antonescu, după părerea căruia reliefulurile Columnei lui Traian prezintă importanță pentru reconstituirea orașului respectiv⁶⁰.

În afară de aceste lucrări, T. Antonescu a avut preocupări și în legătură cu cultura din antichitate, reflectate în articole apărute mai întâi în „Convorbiri literare” și în alte publicații, precum și în volumul *Lumi uitate. Studii literare și arheologice*, Iași, 1901⁶¹. Acestea l-au făcut pe profesorul ieșcan să neglijeze descoperirile de la Cucuteni, deși prin pregătirea sa era superior față de alți arheologi ieșeni, care au efectuat săpături în această importantă stațiune eneolitică cu ceramică pictată din Moldova⁶². Aceasta cu atât mai mult, întrucât T. Antonescu a fost considerat și ca înaintaș al muzeografiei românești, deoarece,

⁵⁰ *Ibidem*, p. 73.

⁵¹ *Ibidem*, p. 123 și urm.

⁵² R. Vulpe, *Columna lui Traian. Monument al etnogenezei românilor*, București, 1988, p. 12.

⁵³ *Ibidem*, p. 44 și urm.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 58.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 66.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 94.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 99.

⁵⁸ T. Antonescu, *Cetatea Sarmizegetusa reconstituită*, Iași, 1906.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 1 și p. 55, nota 2, precum și pl. I.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 22 și urm. (cap. *Forma Sarmizegetusei după reliefulurile Columnei*. A se vedea de același autor și monografia *Columna lui Traian*, p. 35, unde, după opinia sa, cetățile dacice sunt identice ca formă cu cele de pe Columnă).

⁶¹ E. Păunescu, *T. Antonescu*, în *Clio*, Giurgiu, 3, 1996, p. 3.

⁶² J. Benditer, D. Berlescu, C. Cihodaru, M. Petrescu-Dîmbovița, V. Popovici, *op. cit.*, p. 204.

prin raportul său bine argumentat din 13 noiembrie 1897 către decanul Facultății de Litere din Iași, pe atunci A. D. Xenopol, a solicitat înființarea la Iași a unui muzeu de istorie și etnografie⁶³. Această propunere a fost repetată și în 1905, fără a avea însă rezultate, de altminteri ca și străduințele ulterioare ale inginerului Virgil Hălăceanu prin apelul său din 1912 către autorități și posesori de piese⁶⁴.

În ceea ce privește cercetarea arheologică ieșeană din această etapă în domeniul preistoriei, ea s-a concentrat aproape exclusiv asupra civilizației Cucuteni, fiind practică cu mult entuziasm și devotament de arheologi amatori, după semnalarea în anul 1884 de către cărturarul ieșean Th. Burada a așezării eneolitice cu ceramică pictată de pe Cetățuia de la Cucuteni, care a fost explorată sumar în anii 1885 și 1888 de către N. Beldiceanu, Gr. Buțureanu și D. Diamandi din Iași, precum și de către D. Butculescu din București⁶⁵. Rezultatele acestor cercetări au fost comunicate destul de repede, atât în țară, cât și în străinătate. Astfel, N. Beldiceanu (1844–1896), fost profesor secundar și poet, a publicat în 1885, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, articolul *Antichitățile de la Cucuteni* (p. 187–192), în care au fost prezentate pentru prima dată descoperirile eneolitice de la Cucuteni. La rândul lui, Gr. Buțureanu, profesor de istorie la diferite licee din Iași, inițiat și îndemnat în preistorie de către N. Beldiceanu, a publicat *Notița asupra săpăturilor și cercetărilor făcute la Cucuteni* în „Arhiva”, Iași, L, 1889, p. 257–271. Totodată, în comunicarea susținută la cel de-al X-lea Congres internațional de antropologie și arheologie preistorică din 1889 de la Paris, la care Gr. Buțureanu a participat pe cheltuială proprie, intitulată „Note sur Cucuteni et plusieurs autres stations de la Moldavie du Nord”, tipărită în Actele acestui Congres⁶⁶, autorul, în afară de stațiunea de la Cucuteni, a avut în vedere și altele ale civilizației Cucuteni, de la Dolhasca, Rădășeni, Strocești, Rafaila ș.a., cercetate de el și N. Beldiceanu⁶⁷. La acest Congres, la care Gr. Buțureanu a adus și câteva obiecte tipice ale civilizației Cucuteni⁶⁸, a participat și Al. Odobescu, care l-a sprijinit moralicește pe Gr. Buțureanu, dându-i tot concursul, de altfel ca și savantul A. Quatrefages, președintele acestui Congres⁶⁹. Tot la Paris, în același an, D. Diamandi a susținut o comunicare despre antichitățile de la Cucuteni la Societatea de Antropologie, publicată în Buletinul acestei Societăți⁷⁰.

În felul acesta, descoperirile din stațiunea eponimă de pe Cetățuia de la Cucuteni, ca și din alte câteva locuri din Moldova, au fost cunoscute și de către arheologii de peste hotare, fiind menționată apoi în lucrările lor.

Succesul obținut la Paris l-a determinat pe Gr. Buțureanu să lucreze și cu mai mult elan, împreună cu N. Beldiceanu, la cercetarea stațiunilor eneolitice cu ceramică pictată din Moldova. De menționat, că a fost preconizată sondarea stațiunilor prin săpături în formă de puț, în vederea adunării obiectelor pe stațiuni și adâncimi, ceea ce trădează o oarecare preocupare de stratigrafie a resturilor descoperite⁷¹.

Din nefericire însă cercetările de la Cucuteni, începute cu atâta entuziasm, au trebuit să fie sistate, întrucât lui Gr. Buțureanu i se epuizaseră fondurile bănești. Cercetările au fost reluate abia în 1895, când, cu sumele primite din partea Ministerului Instrucțiunilor Publice, s-ar fi reușit, după Gr. Buțureanu, să se sape jumătate din stațiunea eneolitică de la Cucuteni⁷², ceea ce este, după părerea noastră, exagerat, descoperindu-se multe lucruri interesante, precum și cinci schelete de om, păstrate parțial, considerate de E. Pittard eneolitice⁷³, însă fără dovezi arheologice.

Gr. Buțureanu, în dorința ca rezultatele descoperirilor de la Cucuteni să fie cunoscute și discutate și de alți specialiști, s-a străduit, alături de alții, să înființeze „Societatea științifică și literară” din Iași⁷⁴. Președintele acestei Societăți, Gr. Cobălcescu, bine cunoscut în domeniul geologiei și paleontologiei, a considerat în mod greșit că stațiunea de la Cucuteni datează din cvaternar, datorită unor dinți de *Rhinoceros Mercki* din cuprinsul ei⁷⁵.

⁶³ E. Diaconescu, *Muzeistica ieșeană în documente. În CercetIst*, SN, 1, 1970, p. 345; idem, *Tradiții ale muzeisticii ieșene*, în *CercetIst*, SN, 2, 1971, p. 20.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ M. Petrescu-Dîmbovița, *Cucuteni*, București, 1966, p. 6.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 7.

⁶⁷ *Ibidem*; L. Nastasă, *Unele date în legătură cu istoricul descoperirilor de la Cucuteni*, în *ActaMM*, 5–6, 1983–1984, p. 513.

⁶⁸ Gr. C. Buțureanu, *Introducerea la Preistoria României, 1898*, publicată de I. Andrieșescu în *Revista de preistorie și Antichități Naționale*, 1, 1937, p. 19.

⁶⁹ M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 7.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² *Ibidem*, p. 8.

⁷³ E. Pittard, *Ossements humains néolithiques provenant de la station de Cucuteni et déposés à l'Université de Jassy*, în *Bulletin de la Société des Sciences de Bucarest – Roumanie*, 12, 1904, 5–6, p. 363 și urm.

⁷⁴ M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 6 și urm.

⁷⁵ *Ibidem*.

Despre planurile sale Gr. Buțureanu ne informează în lucrarea sa în manuscris din 1898, „Preistoria din România. Studii de arheologie preistorică și etnografică”, care din nefericire s-a pierdut cu prilejul distrugerii bibliotecii Seminarului de arheologie preistorică din București, în urma bombardamentelor aeriene din 1944. Înainte de aceasta, lucrarea respectivă a fost încredințată de prof. I. Andrieșescu, pentru a fi tipărită cu comentarii, asistentului său de atunci, Corneliu Mateescu, fost apoi cercetător științific la Institutul de arheologie din București și cavalier al Ordinului Mihai Viteazul. Din această lucrare a lui Gr. Buțureanu se cunoaște astăzi numai *Introducerea* publicată în 1937 de prof. I. Andrieșescu, care, într-o notă de o mai mare întindere la această *Introducere*, menționează unele date utile privitoare la activitatea științifică a lui Gr. Buțureanu⁷⁶. Din această notă rezultă că în anul 1915 prof. I. Andrieșescu a achiziționat pentru Muzeul Național de Antichități colecția lui Gr. Buțureanu, unele din cărțile sale și a primit pentru păstrare cu titlu de împrumut manuscrisul din 1898, cu două versiuni, română și franceză, lipsind însă, din nefericire, în întregime planșele⁷⁷.

În afară de această lucrare de o mai mare întindere, din alte studii menționate de prof. I. Andrieșescu în nota respectivă, rezultă că Gr. Buțureanu s-a preocupat și de problema arilor, precum și de antropologie, fiind ales în 1898 membru al Societății de Antropologie din Paris⁷⁸.

În ceea ce privește colecția lui Gr. Buțureanu, recent, cercetătorul ieșean C. Iconomu a publicat catalogul prescurtat al acestei colecții, întocmit de C. Dascălu, conținând piese descoperite de N. Beldiceanu și Gr. Buțureanu, din care cele mai multe au fost depuse la Universitatea din Iași, de unde s-au pierdut, iar o parte a rămas în colecția lui N. Beldiceanu și apoi Gr. Buțureanu⁷⁹. Din acest catalog se poate cunoaște numai o parte din obiectele descoperite de N. Beldiceanu și Gr. Buțureanu, prezentate numai pe localități, fără locurile de găsit⁸⁰.

Cum era și firesc, problema cercetărilor arheologice din Moldova, și îndeosebi a acelor din stațiunea de pe Cetățuia de la Cucuteni, a stat în ultimile două decenii ale secolului trecut și în atenția Academiei Române, fiind dezbătută în mai multe rânduri de către Al. Odobescu, Gr. Tocilescu, D. A. Sturza, V. A. Urechia, B. P. Hașdeu, Gr. Cobălcescu, A. D. Xenopol, Gr. Ștefănescu, I. Tanoviceanu, V. Maniu ș.a., solicitându-se protecție față de distrugerile provocate de amatorii de antichități și de exploatarea de piatră de la Cucuteni, precum și să se numească o comisie, care să exploreze regulat și în mod științific stațiunea de la Cucuteni, prezentându-se rezultatele obținute în Memoriile Academiei Române⁸¹.

Cu tot răsunetul descoperirilor de la Cucuteni în țară și în străinătate, nu s-au mai efectuat nici un fel de cercetări arheologice în această stațiune până către sfârșitul primului deceniu al secolului al XX-lea, cu toate că la Universitatea din Iași a existat o catedră de arheologie și antichități.

Cercetările au fost reluate abia în anii 1909 și 1910, sub conducerea profesorului german H. Schmidt, cu preocupări în preistoria din centrul și sud-estul Europei și din Asia Anterioară, de la Troia, care, participând la începutul acestui secol la expedițiile arheologice din nordul Siriei și Turchestan, dorea să studieze și materialul ceramic pictat din stațiunea eneolitică de la Cucuteni, pentru o mai bună lămurire a grupului cu ceramică pictată de la Dunărea Inferioară și Balcani⁸². La aceste săpături efectuate la Cucuteni-Băiceni, pe Cetățuia și la Dâmbul Morii, cu ajutorul material al Fundației Rudolf Virchow și aprobate de statul român, au mai participat arheologul german G. Bersu, pentru problema șanțurilor de apărare de pe Cetățuia și prof. C. Dascălu, cu studii în Germania, la Berlin și Bonn, ca delegat din partea statului român⁸³.

În ceea ce privește materialele descoperite cu prilejul săpăturilor din 1909 și 1910 de la Cucuteni, conform unei convenții dintre Universitatea din Iași și Muzeul de Etnologie din Berlin, la care H. Schmidt

⁷⁶ I. Andrieșescu, *O pagină din istoria arheologiei preistorice în România*, Gr. Buțureanu și introducerea sa la *Preistoria în România. Studiu de arheologie preistorică și etnografie* (1898, inedit), în limbile română și franceză, în *Revista de Preistorie și Antichități Naționale*, 1, 1937, 1, p. 17 și urm.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 17 și urm., nota 1.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ C. Iconomu, *Contribuții la istoricul cercetărilor arheologice de la Cucuteni*, în *Cucuteni aujourd'hui*, Piatra Neamț, 1996, p. 171 și urm.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 172.

⁸¹ M. Petrescu-Dîmbovița, *Rolul Academiei Române în cercetarea stațiunii preistorice de la Cucuteni*, în *Academica*, 5, iulie 1995, p. 4 și urm.

⁸² L. Nastasă, *op. cit.*, p. 514 și urm.

⁸³ C. Iconomu, *op. cit.*, p. 165 și urm.

era custodele Secției de preistorie, a fost împărțit între aceste două instituții⁸⁴. Obiectele trimise la Muzeul din Berlin, de obicei dublete și mai rău conservate, selectate de C. Dascălu împreună cu A. D. Xenopol și Oct. Erbiceanu, au fost inventariate, măsurate și schițate sau fotografiate⁸⁵. O parte din ele, însoțite de desene, figurează într-o ciornă întocmită de C. Dascălu și aflată în posesia familiei C. Dascălu din Iași, ciornă care a fost publicată recent de C. Iconomu⁸⁶. Comparând piesele din această ciornă cu cele publicate în monografia lui H. Schmidt din 1932, C. Iconomu a ajuns la aceeași concluzie cu I. Nestor, respectiv că H. Schmidt a publicat selectiv materialul de la Cucuteni, întrucât unele piese din ciorna lui C. Dascălu nu figurează în monografia lui H. Schmidt din 1932⁸⁷.

Materialele de la Universitatea din Iași, ținute în condiții improprie, ceea ce a provocat discuții, precum și cele aflate în păstrarea soției lui T. Antonescu, s-au pierdut în mare parte, păstrându-se doar unele piese în colecțiile fostului Muzeu de Antichități din Iași, din nefericire, cele mai însemnate au fost trimise la Moscova în 1917⁸⁸. În afară de acestea, în perioada 1910–1912, o parte din piesele Universității din Iași a fost, la sugestia lui H. Schmidt, împrumutată Muzeului din Berlin pentru studiu, împachetarea și expedierea făcându-se la București sub supravegherea lui G. Murnu, directorul Muzeului Național de Antichități și a lui C. Dascălu din Iași⁸⁹. Pe baza acestor materiale H. Schmidt a publicat în 1911 o dare de seamă preliminară, în „Zeitschrift für Ethnologie”, asupra săpăturilor sale din 1909–1910 de la Cucuteni⁹⁰.

Nu putem încheia considerațiile asupra cercetării arheologice ieșene din această etapă până la 1916 fără a menționa activitatea desfășurată de profesorii Ioan Andrieșescu (1888–1944) și O. Trafrali (1876–1937).

I. Andrieșescu, considerat ctitor al arheologiei preistorice românești, cu studii universitare la Iași, având ca profesor, printre alții, pe T. Antonescu, după o perioadă de specializare la Berlin (1910–1912), unde a avut ca profesori pe H. Schmidt, Ed. Meyer și G. Kossinna și la Viena, precum și după unele călătorii de studii în mai multe țări din Europa, și-a trecut în 1912 doctoratul la Universitatea din Iași cu teza *Contribuția la Dacia înainte de Romani*, pe care a publicat-o, fiind considerată „o piatră unghiulară în dezvoltarea științifică a arheologiei românești”⁹¹, „care a deschis noi perspective în preistoria Daciei și a sud-estului Europei”⁹².

În această lucrare, cât și în altele apărute cu privire specială asupra civilizațiilor Cucuteni și Gumelnița, prof. I. Andrieșescu a susținut teza originii sud-est europene a ceramicii pictate de la noi, în opoziție cu teza originii orientale a acestei specii ceramice, susținută de adepții școlii vieneze, legăturile neoliticului carpatodunărean cu lumea egeeană și vest-anatoliană, precum și ale neoliticului sud-est european cu Egeea, Asia Mică, Caucaz și sudul Rusiei, constituirea bazei tracice în neoliticul din spațiul carpatodunărean ș.a.⁹³. Unele din aceste teze, în stadiul actual al cercetărilor, sunt discutabile sau chiar de neacceptat, cum este aceea a coborârii tracilor sau prototracilor până în neo-neolitic.

În ceea ce-l privește pe O. Trafrali, specialist reputat în istoria veche, arheologie și bizantinologie, prin numirea acestuia în 1913 la catedra de arheologie și antichități a Universității din Iași, după ce a fost suplinită câțiva ani, după încetarea din viață a lui T. Antonescu, de Octav Erbiceanu, s-a dat un nou impuls cercetărilor cu privire la istoria veche și arheologie și s-au inițiat în același timp studii de artă veche românească⁹⁴. Aceasta se explică, printre altele, prin formația științifică a noului profesor, fost elev al lui Gr. Tocilescu la București, precum și al unor specialiști de mare reputație științifică din Paris, ca

⁸⁴ L. Nastasă, *op. cit.*, p. 515.

⁸⁵ C. Iconomu, *op. cit.*, p. 166.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 172 și urm.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 170.

⁸⁸ O. Trafrali, *Antichitățile de la Cucuteni și Muzeul de Antichități din Iași*, în *Arta și Arheologia*, 9–10, 1933–1934, p. 62 și urm.; idem, *Istoricul înființării Muzeului de Antichități din Iași*, în *Arta și Arheologia*, 9–10, 1933–1934, p. 53; L. Nastasă, *op. cit.*, p. 516.

⁸⁹ L. Nastasă, *op. cit.*, p. 516.

⁹⁰ H. Schmidt, *Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen*

1909–1910 von Cucuteni, Bez. Iassy (Rumänien), în *Zeitschrift für Ethnologie*, 1911, p. 581 și urm.

⁹¹ D. Berciu, *Contribuția lui Ioan Andrieșescu la Preistoria Daciei și a sud-estului Europei*, în *Buletinul Muzeului județean Vlaşca, Teohari Antonescu*, 1945, p. 4, 10.

⁹² C. Mateescu, M. Petrescu-Dîmbovița, *Seminarul de arheologie preistorică. Zece ani de activitate*, în *Revista de preistorie și antichități naționale*, 2–4, 1940, p. 40.

⁹³ D. Berciu, *op. cit.*, p. 9 și urm.

⁹⁴ J. Benditer, D. Berlescu, C. Cihodaru, M. Petrescu-Dîmbovița, V. Popovici, *op. cit.*, p. 204.

bizantinologul Ch. Diehl, arheologul A. Collignon și alții, pe care i-a auziat la Sorbona și la alte instituții, respectiv *Institut des Hautes Etudes, Collège de France* și *Bibliothèque Nationale*⁹⁵.

După șase ani de studii la Paris, O. Tafrali și-a trecut doctoratul la Sorbona, cu tezele „Thessalonique au XIV-ème siècle” și „Topographie de Thessalonique”, în care, pe bază de cercetări la fața locului și a unor izvoare inedite, găsite la Biblioteca Națională din Paris și la Gimnaziul grec din Salonic, autorul a studiat un bogat material arheologic și istoric relativ la acest oraș, care a avut un rol important în epocile helenistică, romană și cea bizantină⁹⁶.

Înainte de a fi profesor la Universitatea din Iași, O. Tafrali a funcționat ca secretar al Muzeului Național de Antichități din București (1904–1905), profesor de limbi clasice la Colegiul Sf. Sava din București (1905–1906) și lector de limba română la „Ecole des langues orientales” din Paris (1912–1913)⁹⁷.

După ce a devenit profesor a înființat Muzeul de Antichități din Iași (1916)⁹⁸. Despre activitatea sa, în continuare, până la încetarea din viață în 1937 ne vom ocupa în altă lucrare privitoare la activitatea arheologică ieșeană din perioada interbelică.

QUELQUES CONSIDÉRATIONS CONCERNANT LA RECHERCHE ARCHÉOLOGIQUE À IAȘI JUSQU'À LA PREMIÈRE GUERRE MONDIALE

RÉSUMÉ

La recherche archéologique à Iași s'est déroulée dans la première moitié du XIXe siècle dans le cadre de l'Académie Mihăileana (qui porte le nom de son fondateur – le prince Mihail Sturdza) et puis dans la deuxième moitié de ce siècle de celui de l'Université.

Les débuts datent de 1837, à l'occasion de l'apparition de l'ouvrage de G. Săulescu concernant la forteresse romaine *Caput Bovis* ou Ghertina près de Galați. Dans cet ouvrage, considéré comme «une première monographie ou micro-monographie», l'auteur a décrit les monuments romains découverts à l'occasion des destructions modernes. Outre les descriptions des monuments il a eu en vue aussi les lieux des découvertes et la datation des ceux-ci, ainsi que leur protection et publication. Le travail contient aussi quelques fautes d'interprétation, exagérations et suppléments sans liaison avec le thème traité, mises en évidence en 1991 par S. Sanie et V. Cristian, les éditions de son oeuvre.

Après le décès de Gh. Săulescu, de 1864 jusqu'au 1894 non pas existé des préoccupations dans le domaine de l'archéologie à Iași à la différence de Bucarest, où ont eu une activité remarquable, par leur travaux, Al. Odobescu, qui est devenu en 1875 le premier professeur d'archéologie et des antiquités à l'Université de Bucarest, et le professeur Gr. Tocilescu, spécialiste dans les domaines des antiquités greco-romaines et de l'épigraphie, qui a publié en 1880 un grand ouvrage de synthèse concernant la Dacie préromaine.

La création d'un poste de maître de conférence en 1894 et puis en 1895 d'une chaire d'archéologie et des antiquités à l'Université de Iași a offert de nouvelles possibilités pour le développement des recherches archéologiques à cette Université.

Ainsi, par la nomination de T. Antonescu en 1894 comme maître de conférence et en 1895 comme professeur à cette chaire a commencé pour la première fois à l'Université de Iași la recherche des monuments archéologiques de notre pays.

Le professeur T. Antonescu, ancien élève d'Al. Odobescu et de Gr. Tocilescu à Bucarest et puis de A. Furtwängler à München et de A. Collignon à Paris, jusqu'à son décès prématuré en 1910, à seulement 43 ans, a publié à Iași trois études monographiques concernant le Monument d'Adamclisi (1905), la forteresse de Sarmizegetusa (1906) et la Colonne de Trajan (1910).

En ce qui concerne le travail sur le Monument d'Adamclisi, considéré dans la monographie de Fl. B. Florescu (deuxième édition 1961) comme un sort de résumé de toutes les publications antérieures, T. Antonescu a essayé une parallèle entre les scènes du Monument d'Adamclisi et celles de la Colonne de Trajan proposant un autre groupement des métopes, différent de celui de Gr. Tocilescu.

De même, Fl. B. Florescu a exprimé aussi certaines objections sur le travail de T. Antonescu concernant la localisation des luttes de Trajan, le rapprochement des certaines scènes du Monument et de la Colonne, l'appartenance ethnique des personnages illustrés dans les métopes etc.

⁹⁵ *Ibidem*.

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ C. Preda, *Tafrali, Orest, I.*, în *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, 1978, p. 320.

⁹⁸ *Ibidem*.

Le deuxième travail monographique de T. Antonescu concernant la Colonne de Trajan, étudiée au point de vue chronologique, géographique et archéologique a été accompagné d'un avant-propos substantiel par A. D. Xenopol dans lequel il a mis en évidence les efforts de l'auteur, durant presque 8 ans, pour la localisation des scènes des bas-reliefs de la Colonne. Certaines données concernant ces investigations, ainsi qu'en liaison avec les rapports variables de T. Antonescu avec Gr. Tocilescu, ont été publiés récemment par le prof. Camil Mureșan, membre correspondant de l'Académie Roumaine, qui se fondait sur les informations de l'archive personnelle de T. Antonescu (se trouvant dans la possession du professeur Th. Naum et de son épouse Adina Naum, la fille de T. Antonescu).

A. D. Xenopol a mis en évidence les principaux mérites de ce travail, concernant la description des guerres des Daces avec les Romains, les essais d'identifier les scènes de la Colonne avec celles du Monument d'Adamclisi et l'établissement des principes esthétiques selon lesquels on a réalisé les représentations, ainsi que le problème plus difficile de l'orientation des scènes, respectivement de leur disposition en rapport avec les quatre points cardinaux.

Selon l'opinion de T. Antonescu, la Colonne de Trajan est un monument historique, ses commentateurs doivent tenir compte de la description des scènes, de l'analyse et de leur explication, de l'établissement des liaisons entre elles et de leur localisation. De même, l'auteur a eu en vue les éléments conventionnels utilisés par l'artiste pour les actions militaires, le problème de l'orientation et les liaisons des scènes, la représentation des certaines localités et les forteresses daces. De même, il a analysé les campagnes militaires romaines dans la Transylvanie et la Dobroudja.

À son tour, le prof. R. Vulpe, dans un livre paru en 1988 concernant la Colonne de Trajan, a fait quelques observations sur certaines affirmations de T. Antonescu relatives à ce Monument. Il s'agit surtout de quelques localisations de T. Antonescu, ses réserves sur quelques informations de Cassius Dio, la localisation de la scène de la mission de *commates* daces, la concentration de la campagne moesique du Trajan à Adamclisi et l'interprétation de la distribution des récompenses de la scène XLIV.

À ces deux ouvrages de T. Antonescu s'ajoute encore un autre, plus petit, concernant la forteresse de Sarmizegetusa „réconstituée”, dont les conclusions ont été infirmées par les recherches ultérieures. La reconstitution en question, matérialisée par une maquette de 3,50 × 3,75 m, ne représente par la principale forteresse dace des Monts d'Orăștie, mais la cité romaine *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*.

En outre, T. Antonescu a été considéré aussi comme précurseur de la muséographie roumaine, car il a sollicité la fondation à Iași d'un musée d'histoire.

La recherche archéologique de terrain dans cette étape a été concentrée presque exclusivement sur l'exploration surtout de la station de Cucuteni-Cetățuia par N. Beldiceanu et Gr. Buțureanu (1885 et 1888). Le dernier a présenté les résultats obtenus dans cette station et encore dans d'autres de la Moldavie, à l'occasion d'une communication au Xe Congrès International d'Anthropologie et d'Archéologie préhistorique de Paris en 1889.

Le succès obtenu au Congrès de Paris, auquel a contribué aussi Al. Odobescu, a déterminé Gr. Buțureanu de reprendre en 1895 les fouilles à Cucuteni et de fonder, auprès d'autres, „La Société scientifique et littéraire” de Iași, dans le but d'informer aussi d'autres spécialistes sur les découvertes de Cucuteni.

À ceux-ci s'ajoute le manuscrit de son travail de 1898 „Préhistoire en Roumaine. Études d'archéologie préhistorique et d'ethnographie” perdu à l'occasion des bombardements aériens de 1944, qui ont détruit la Bibliothèque du Séminaire d'archéologie préhistorique de Bucarest. De cet ouvrage on connaît aujourd'hui seulement l'*Introduction* publiée en 1937 par le professeur I. Andrieșescu, ancien membre correspondant de l'Académie Roumaine, qui dans une note large a mentionné certaines données concernant l'activité scientifique de Gr. Buțureanu.

Les recherches de Cucuteni ont été reprises en 1909–1910 par les archéologues allemands H. Schmidt et G. Bersu, auxquelles a participé aussi C. Dascălu (études en Allemagne, à Berlin et à Bonn), en qualité de délégué de l'Etat roumain. Le matériel découvert a été partagé entre l'Université de Iași et le Musée d'Ethnologie de Berlin. Une partie du matériel du Berlin, accompagnée de dessins figure aussi dans un brouillon dressé par C. Dascălu, publié récemment par C. Ionomu, qui est arrivé à la même conclusion que I. Nestor, selon laquelle H. Schmidt a publié d'une manière sélective le matériel de Cucuteni, puisque certaines pièces du brouillon de C. Dascălu manquent dans la monographie sur Cucuteni publiée par H. Schmidt en 1932.

De même, dans la période jusqu'en 1916 s'est déroulé à Iași aussi l'activité archéologique des professeurs I. Andrieșescu (1888–1944) et O. Tafrali (1876–1937).

I. Andrieșescu, considéré comme fondateur de l'archéologie préhistorique roumaine (études à l'Université de Iași et stage de spécialisation à Berlin) a passé en 1912 le doctorat à l'Université de Iași avec une thèse publiée concernant la Dacie avant les Romains, qui a ouvert des nouvelles perspectives dans la Préhistoire de la Dacie et du Sud-Est de l'Europe.

O. Tafrali, spécialiste réputé en histoire ancienne, en archéologie et en byzantinologie, ancien élève de Gr. Tocilescu à Bucarest, ainsi que des quelques spécialistes de grande réputation scientifique de Paris, comme le byzantinologue Ch. Diehl, l'archéologue A. Collignon et d'autres, a soutenu le doctorat à Paris (1912) avec les thèses „Thessalonique au quatorzième siècle” et „Topographie de Thessalonique”, remarquables pour les contributions concernant cette ville, qui a eu un rôle important dans les époques hellénistique, romaine et byzantine.

Par la nomination de O. Tafrali en 1913 à la chaire d'Archéologie et des Antiquités à l'Université de Iași on a donné une nouvelle impulsion aux recherches concernant l'histoire ancienne et l'archéologie et, en même temps, ont été initiés des études d'art ancien roumain. De même, il a fondé en 1916 le Musée des Antiquités de Iași.